

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 2. Jild 4.

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холиқулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Файзуллаева Мавлюда Хамзаевна*ЎЗБЕК ВА ТОЖИК АНЪАНАВИЙ ТАОМЛАРИДА ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРНИНГ АКС
ЭТИШИ (СУРХОН ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 10-15*Umarov Sardor Yakubovich*QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYADA MEHNAT BOZORINI ISLOH QILISH, AHOLI BANDLIGI,
DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR 16-20**08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ***Shadiyeva Gulnora Mardiyevna*O'ZBEKISTONDA EKSPORTNING OSHISHINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIR ETISH
YO'LLARI..... 21-29*Халилдинов Азизбек Абдуқаххорович*КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ
БОШҚАРИШГА ОИД НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР 30-34*Мавлянов Мажид, Урдушев Хамракул*

КЛАСТЕР ЁНДАШУВИ: ЧОРВАЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ 35-45

*Асроров Азизбек Исомиддин угли*ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА РИСКОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ 46-52*Хайдарова Дурдона Шухратжон қизи, Ачилбойева Севинч О'ткир қизи*

МАНАЛЛИЙ BUDJET DAROMADLARI HISOBI TASHKIL ETISHNING NAZARIY JIHATLARI. 53-60

*Камалов Акмал Сайдакбарович*ХАЛҚАРО ТРАНСПОРТ ЛОЙИҲАЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИЛИШИ ЭҲТИМОЛЛИГИНИНГ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ
УСЛУБИЯТИ ИШЛАБ ЧИҚИШ 61-68*Namazov Gafur Shokulovich*

IQTISODIYOTDA GIBRID MODELLARNI QO'LLASH 69-75

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich*

YANGI O'ZBEKISTONDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING TIZIMLI O'ZGARISHI 76-81

Kadirova Ziyoda Rahimdjanovna

ISLOM FALSAFASIDA ILM TUSHUNCHASINING MOHIYATI 82-86

Turdiyev Bexruz Sobirovich

JAMIYAT IDEOSFERASINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI 87-92

Alimatova Nargis Abduxalilovna

KONSTITUTSIYADA HALOL RAQOBAT KAFOLATI 93-98

Abdullayev Ibodulla Abdullayevich, Mustafoyeva Feruza Xurshid qizi

MA'NAVIYAT – YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTINING MUHIM POYDEVORIDIR..... 99-103

<i>Кувандиков Шокир Облокулович</i> МАҲМУДХҲҲЖА БЕҲБУДИЙ МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙ ФАЛСАФИЙ МАНБАЛАРИ	104-111
<i>Yusupaliyev Orzimurod Odilovich</i> YOSHLAR MAFKURAVIY ONGI TRANSFORMATSIYALASHUVINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI: MUAMMO VA YECHIMLAR	112-119
<i>Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li</i> BADIIY MUHITDA TANQIDIYLIK VA SATIRANING TABIIY KOMMUNIKATSIYASI	120-125
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Saitova Nilufar Djumaydillayevna</i> YOSH O'ZBEK SHOIRLARI: VOQELIKNI IDROK ETISH VA UNI BADIIY IFODALASH TENDENSIYALARI	126-130
<i>Nurmanov Furqat Hayitqulovich</i> O'G'UZ" ETNONIMI VA O'G'UZLAR	131-137
<i>Qudratova Sitora Olimovna</i> AQSH HIKOYACHILIGI TARIXI VA SPETSIFIKASINING BADIIY IFODASI HAMDA JANR IJODKORLARI.....	138-148
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Safarova Nigora Axatovna</i> METAFORALARNING O'ZBEKCHA TARJIMASIGA KOGNITIV YONDASHUV	149-153
<i>Qodirova Madinabonu Murodjon qizi</i> LINGVISTIK TA'MINOT VOSITALARI: TUZILISHI VA TARKIBI	154-159
<i>Аллабердиева Регина, Мадалов Навруз</i> ТАКСОНОМИЯ ГЕНДЕРНО-МАРКИРОВАННЫХ ПАРЕМИЙ - РЕГУЛЯТИВОВ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ	160-165
<i>Azimova Aziza Alisher qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KONCHILIK LEKSIK BIRLIKLARINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSUYATLARI	166-172
<i>Shoymardonov Ilhom Alixonovich</i> BAHOR, YOZ, KUZ MAVSUMLARI BILAN BOG'LIQ BOLALAR QO'SHIQLARI	173-178
<i>Raxmatova Dilafruz Nusratilloevna</i> SAMARQAND JADIDCHILIK MAKTABI VAKILLARI ASARLARINING TIL XUSUSIYATI....	179-184
<i>Mirzayev Jasur, Madalov Navruz</i> THE DIALOGIC NATURE OF PERSONIFICATION IN THE POETICS OF WILLIAM BLAKE.....	185-190
<i>Yuan Xiaowei</i> ON THE TITLE AND LEXICAL FEATURES OF THE WINTER OLYMPICS NEWS REPORT IN CHINA DAILY	191-197
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОБРОВОЛЬНОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СЕРТИФИКАЦИИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	198-206
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MULKIY HUQUQLARNI JAMOAVIY ASOSDA BOSHQARUVCHI TASHKILOTLAR VA MUALLIFLIK	

HUQUQI OBYEKTLARIDAN FOYDALANUVCHI SHAXSLAR O'RTASIDAGI SHARTNOMALAR TASNIFI.....	207-212
<i>Inoyatov Behruzjon Umidjon o'g'li</i> TOVAR BELGILARINING HUQUQIY JIHATDAN MUHOFAZA QILISHNI TARTIBGA SOLUVCHI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	213-220
<i>Раимова Шохсанам Ғайратжонова</i> РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЛАР ВА УЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ.....	221-227
<i>Mukimov Bobur</i> CURRENT ISSUES OF IMPROVING THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY AT THE INTERNATIONAL LEVEL.....	228-234
<i>Нодирахон Абдурахманова</i> ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН, СМАРТ-КОНТРАКТОВ И КРИПТОВАЛЮТ НА РАЗВИТИЕ ПРАВА.....	235-239
<i>Акмалхонов Боситхон Азизхон ўғли</i> ЗАЩИТА ПРАВА ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА.....	240-246
<i>Turakulova Nazira</i> MUALLIFLIK HUQUQIDA MULKIY HUQUQLARNI JAMOVIIY BOSHQARISH.....	247-260
<i>Якубов Бекзод Эркинбаевич</i> КЕЧИКТИРИБ БЎЛМАЙДИГАН ҲОЛЛАРДА ТЕЗКОР – ҚИДИРУВ ТАДБИРЛАРИНИ ЎТКАЗИШ ТАРТИБИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	261-265
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Мамажонов Хошимжон Абдумаликович</i> ФИЗИКА ФАНИНИ ИЈОДИЙ О'ЗЛАСHTIRISH YO'LLARI (АКАДЕМИК ЛИТСЕYLAR MISOLIDA).....	266-271
<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARIDA ISPAN TILI BO'YICHA IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENTLIKNI O'QITISH STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH.....	272-281
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TASVIRIIY SAN'AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI FANLARINI BOSHQA FANLAR BILAN INTEGRATSIYASI.....	282-287
<i>Jumayev Xushboq Soatmumin o'g'li</i> KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR XOTIRASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	288-291
<i>Omonqulov Ulug'bek Maxsiddin o'g'li</i> IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKASI.....	292-296
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> THE NEED TO USE AESTHETIC VIEWS OF EASTERN THINKERS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM.....	297-304
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TASVIRIIY SAN'ATNING O'QUVCHILAR IDROKI VA IJODKORLIGINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI.....	305-310

Yusupova Feruza Hajiboyevna, Gaipova Nilufar Jasurbekovna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EKOLOGIK TA'LIM BERISHDA GRAFIK

ORGANAYZERLARNING ROLI 311-317

Karshiboyeva Dilafruz Boxodirovna

SOMONIYLAR DAVRI SAN'ATI VA UNING JAHON TARIXIDAGI ROLI..... 318-322

Мавлянов Мажид,

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети, катта ўқитувчи
e-mail: majid.mavlyanov1975@gmail.com

Урдушев Хамракул,

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети, иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент
e-mail: x.urdushev@gmail.com

КЛАСТЕР ЁНДАШУВИ: ЧОРВАЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Аннотация. Глобаллашув жараёнлари ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий ривожланишига кучли туртки бермоқда. Шу боисдан бошқарувнинг бозор муносабатларига ўтиш даврида Ўзбекистоннинг иқтисодий ислохотлари жамият ривожланишининг самарали усулларини топишга қаратилгани бежиз эмас. Замонавий иқтисодиёт бозор тизимидан рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун шарт-шароитлар яратишни талаб қилади. Мақолада чорвачилик тармоғини ривожлантиришда кластер ёндошувининг афзалликлари кўрсатилган. Ўзбекистон чорвачилиги рақобатбардошлигини оширишда чорвачилик тармоғини кластерлаш масалаларини тадқиқ қилиш бугунги кунда долзарбдир.

Калит сўзлар. Қишлоқ хўжалиги, чорвачилик, чорвачилик комплекси, кластер сиёсати, логистика, инфратузилма, интегратор, микрокластер.

Mavlyanov Majid,

Samarkand University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology,
Senior Lecturer

Urdushev Khamrakul,

Samarkand University of Veterinary Medicine,
Animal Husbandry and Biotechnology,
associate professor, candidate of economics

CLUSTER APPROACH: ADVANTAGES OF LIVESTOCK CLUSTERS

Abstract. Globalization processes give a powerful impetus to the economic development of each country. Therefore, economic reforms in Uzbekistan are aimed at finding effective ways of social development during the period of transition of management to market relations. The modern economy requires the market system to create conditions for the production of competitive products. The article discusses the advantages of the cluster approach in the livestock industry. This issue is relevant today, since the policy of clustering, in order to ensure increased competitiveness of the regions of Uzbekistan, has not been sufficiently studied.

Keywords. Agriculture, animal husbandry, livestock complex, cluster policy, logistics, infrastructure, integrator, micro-cluster.

Мавлянов Мажид,
Самаркандский государственный университет
ветеринарной медицины, животноводства и биотехнологии,
старший преподаватель

Урдушев Хамракул,
Самаркандский государственный университет
ветеринарной медицины, животноводства и биотехнологии,
кандидат экономических наук, доцент

КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД: ПРЕИМУЩЕСТВА ЖИВОТНОВОДЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ

Аннотация. Процессы глобализации дают мощный импульс экономическому развитию каждой страны. По этому экономические реформы Узбекистана направлены на поиск эффективных путей общественного развития в период перехода управления к рыночным отношениям. Современная экономика требует от рыночной системы создания условий для производства конкурентоспособной продукции. В статье рассматриваются преимущества кластерного подхода в животноводческой отрасли. Данный вопрос актуален на сегодняшний день, так, как, политика кластеризации, в целях обеспечения повышения конкурентоспособности регионов Узбекистана, недостаточно исследована.

Ключевые слова. Сельское хозяйство, животноводство, животноводческий комплекс, кластерная политика, логистика, инфраструктура, интегратор, микрокластер.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I2Y2024N05>

Кириш. Чорвачилик Ўзбекистон агросаноат секторининг истиқболли тармоғи бўлиб, унинг асосий мақсади озиқ-овқат хавфсизлиги меъёрларига мос келадиган ҳажмда чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришни таъминлашдир. Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази экспертлари қайдича [1]: кейинги йилларда чорвачилик комплексида амалга оширилган охирги ислохотлар натижасида аҳолини чорвачилик маҳсулотлари билан таъминлаш сезиларли даражада яхшиланди.

Масалан, аҳоли жон бошига гўшт етиштириш 2,2 баравар, сут ишлаб чиқариш эса 2,3 бараварга ошди. Шу билан бирга, Ўзбекистон аҳолиси 1,4 баравардан зиёд кўпайди. 2022 йилда чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш 167 711 млрд сўмни ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 3,4 фоизга ўсди. Қишлоқ хўжалигида чорвачилик маҳсулотларининг улуши 48,2 фоизга етди. Ўзбекистонда чорва молларининг асосий қисми, яъни 76% қорамол, 78% эчки ва қўй, 53% парранда уй хўжаликларида боқилади. 2023 йил 1 январь ҳолатига кўра, умумий қорамоллар сони 13 857,6 минг бошга, қўй ва эчкилар сони эса 23 623,7 минг бошга етди. 2022 йилда барча тоифадаги хўжаликларда тирик вазинда 2726 минг тонна гўшт етиштирилди. Чорвачилик маҳсулотлари ташқи савдосида 2022 йилда умумий экспорт ҳажми 91,4 млн долларни, импорт эса 747,3 млн долларни, ташқи савдонинг салбий қолдиғи 655,9 млн долларни ташкил этди.

Тадқиқот материаллари ва усуллари. Мақола очиқ материаллар, илмий нашрлар ва Интернет ахборот ресурслари манбалари асосида тайёрланган ва унда монографик, анализ ва синтез, дедукция ва индукция каби илмий тадқиқот усулларидан фойдаланилган.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Сут ва гўшт чорвачилигини ривожлантириш Ўзбекистон агросаноат комплексининг энг муҳим стратегик вазифасидир.

Ўзбекистон иқтисодиётида қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик секторлари муҳим ўринни эгалайди. 2022 йилда қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиги соҳасини ялпи ички маҳсулотдаги улуши 26,5 %ни, унда чорвачилик маҳсулотларининг улуши 48,3 %ни ташкил этган [2]. Мамлакат чорвачилигида қорамолчилик, қўй- эчкичилик ва парандачилик етакчилик қилади. Статистика агентлиги маълумотларига кўра республикада йирик шохли қорамоллар 13865 минг бошни (шундан 4965,7 минг боши сигирлар)ни ташкил этиб, унинг 91,4 % ёки 12664,9 минг боши деҳқон ва томорқа хўжаликлари, 6,9 % ёки 13867,6 минг боши фермер хўжаликлари ва 1,7 % ёки 241,4 минг боши қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотларга тўғри келади. 2023 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, Республикада қўй ва эчкиларнинг умумий бош сони 23 623,7 минг бошга етган. Соҳада 2022 йилда тирик вазнда 2 726,0 минг тонна гўшт ва 11 629,4 минг тонна сут етиштирилган. Етиштирилган гўштнинг 2395,9 минг тоннаси (87,9%) деҳқон ва томорқа хўжаликлари, 159,2 тоннаси (5,8 % и) фермер хўжаликлари ва 122,1 минг тоннаси (6,3 %) қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар ҳиссасига тўғри келади. Сут етиштириш бўйича бу кўрсаткичлар мос равишда 10861,4 (93,4%), 11629,4 (14,8%) ва 135,8 (1,2%) ни ташкил этган.

Кластерларни шакллантириш ҳар бир алоҳида минтақанинг рақобатбардошлиги ва минтақаларнинг халқаро бозорларга чиқиши учун катта аҳамиятга эга, бу эса турли мамлакатлар корхоналари ўртасида ўзаро ҳамкорликни рағбатлантиради. Кластер сиёсати кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш, инновацион фаоллик, аҳолининг бандлиги ва даромад даражасини ошириш, давлат, тадбиркорлик ва илмий жамоатчилик ўртасидаги ўзаро муносабатларни рағбатлантириш орқали минтақанинг рақобатбардошлигини оширишга қаратилган [5-7, 9]. Кластерлар ва улар ўртасида мажбурий рақоботларни бўлиши, уларни бошқа интеграциялашган бозор субъектлари бирлашмаларидан принципиал фарқини кўрсатади.

Европа мамлакатлари иқтисодиётининг барча соҳаларида 2101 та кластер фаолият кўрсатмоқда [3]. Унинг 241 таси ёки 11,5 фоизи АСК тизимида тўғри келади. Бу агрокластерларда меҳнат билан банд бўлган ишчиларнинг умумий сони 45 млн. 18706 кишини ташкил этади. Кластерларда меҳнат билан бўлган ишчиларнинг 10,8 %и агрокластерлар ҳиссасига тўғри келади.

Таҳлил ва натижалар. Бугунги кунда республикада жами 18032 та чорвачилик хўжаликлари мавжуд бўлиб, шундан 7614 таси қорамолчилик, 3 263 таси қўй ва эчкичилик, 142 таси йилқичилик, 52 таси туячилик, 1163 таси паррандачилик, 4 829 таси балиқчилик, 715 таси асаларичилик ва 254 таси қуёнчилик йўналишида ташкил этилган [4]. Биргина қорамолчилик йўналишида 500 бошдан 1000 бошгача чорва моли бўлган хўжаликлар сони 256 тага, 1000 бош ва ундан юқори чорва моли бўлган хўжаликлар сони 136 тага етди. 2021 йилда барча тоифадаги хўжаликларда парвариш қилинаётган қорамолларнинг 91,8 фоизи (2018 йилда 95,5 фоиз) аҳоли хонадонларига, 8,2 фоизи (2018 йилда 4,5 фоиз) фермер хўжаликларида тўғри келган. Аҳоли жон бошига гўшт маҳсулотлари ишлаб чиқариш 47,5 килограммга, сут маҳсулотларини ишлаб чиқариш кўрсаткичи 336 килограммга етказилди. Ўзбекистонда бир кишига талаб этиладиган гўшт маҳсулотларини йиллик истеъмол меъёри—46,1 килограммни, сут маҳсулотлариники эса — 310,4 килограммни

ташкил этади. Бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Чорвачиликни янада ривожлантириш ва чорва озуқа базасини мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-121-сон қарорига мувофиқ 2022 — 2024 йилларда 122 та пахта-тўқимачилик, 160 та ғаллачилик ва 28 та шолчилик кластерлари томонидан чорвачилик комплекслари ташкил этилмоқда. Бу қарорда чорва бош сонини кўпайтириш ва чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш учун 500 — 1 000 бошга мўлжалланган чорвачилик комплексларини ташкил этиш назарда тутилади. Қарорга мувофиқ 2022 — 2024 йилларда чорвачилик комплексларда етиштириладиган жами қорамоллар сони 751916 (шундан сут йўналишида 250115, гўшт йўналишида 501801) бошни ташкил этиши лозим. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини кластерлаш 2017 йилдан бошланди [7].

Ўзбекистонда 2017 йилда 2 та қишлоқ хўжалиги кластери фаолият кўрсатган бўлса, 2019 йилда 220 тани, 2022 йилга келиб уларнинг умумий сони 633 тани ташкил этган. Бугунги кунга келиб мамлакатда 134 та пахта-тўқимачилик, 200 та ғаллачилик, 249 та мева-сабзавотчилик, 42 та шолчилик, 8 та дориворчилик йўналишида кластерлар самарали фаолият юритмоқда [6, 8]. Чорвачилик йўналишдаги кластерларнинг умумий сони 205 тани ташкил этади.

Чорвачилик кластерлари - маълум бир ҳудудда жойлашган ва бир-бири билан яқин ҳамкорликда ишлайдиган чорвачилик корхоналари ёки ташкилотларининг бирлашмалари. Кластерлар таркибига гўшт, сут, тухум, балиқ ва бошқа чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар, қайта ишлаш ва сотиш корхоналари киради. Чорвачилик кластерларининг асосий мақсади маҳсулотларини биргаликда ишлаб чиқариш (харид қилиш) ва қайта ишлаш, умумий логистика ва инфратузилмалардан самарали фойдаланиш, тажриба ва билимлар алмашиш орқали ишлаб чиқариш самарадорлиги ва фойдани оширишдан иборат. Бундан ташқари, кластерлар чорвачиликда инвестиция киритиш ва янги технологияларни ўзлаштириш учун қулай шарт-шароитлар яратади [7]. Мавзуга оид чоп этилган илмий манбаларни [3-7, 9-14] ва сунъий интеллект тизимлари (ChatGPT)га асосланган ўрганишлар чорвачилик кластерлар қуйидагича таснифлашга асос бўлади.

Чорвачилик кластери – бу қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишни инновацион шакли бўлиб, фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари, гўшт ва сут маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналарини интеграциялашган бирлашуви бўлиб, у чорвачилик жараёнида чорва ҳайвонларини кўпайтириш, озиқлантириш, чорва озуқаларини тайёрлаш, ветеринария сервислари, маҳсулотларни қайта ишлаш, сақлаш ва сотиш, транспорт логистика каби жараёнларни ўзида мужжасамлаштиради (1-расм).

Чорвачилик кластери рақоботли ривожланишга асосланган иштирокчиларга ресурсларни алмашиш, билим ва тажриба алмашиш, ишлаб чиқариш, маркетинг ва сотиш билан боғлиқ муаммоларни самарали ҳал қилиш имконини беради. Табиийки, ҳар қандай чорвачилик фермер хўжалиги ўз-ўзидан мавжуд бўла олмайди. Ҳар қандай фермер хўжалиги ёки корхонаси муваффақиятли фаолият кўрсатиши учун, барқарор ишлаб чиқариш алоқаларига эга бўлиши лозим. Унга ишлаб чиқариш воситаларини сотиб олиш, маҳсулотларни сотишни ташкил этиш, ўз манфаатларни ҳимоя қилиш масалаларини самарали ҳал қилиш имконини берувчи кооперацион ишлаб чиқариш алоқалари зарур бўлади [7].

Чорвачилик кластери – бу очиқ тизим бўлиб, унда чорвачиликка ихтисослашган фермер ва деҳқон хўжаликлари, қишлоқ хўжалик корхоналарини ўзаро биргаликда ҳаракат қилади. У кооперацион алоқалар, иқтисодий ва ижтимоий муносабатлар интегратор-компания атропоиди қурилади. Интегратор-компания кластер алоқаларни бошқариш функцияларини амалга оширади. Интегратор таълимни амалга оширади, барча зарур бўлган инфратузилма ва ишлаб чиқариш воситаларини таъминлайди, чорва моллари, озуқа, ветеринария хизматлари, технология бўйича мутахассисларни тақдим этади, жараёнларни мувофиқлаштириш ва мониторингини таъминлайди, маҳсулотлар сифати ва ягона стандартларини назоратини, ҳамда марказлаштирилган сотиш ва маркетингини ташкил қилади.

Ривожланган мамлакатларда қўлланиладиган ушбу модел, турли хил шароитларда чорвачилик билан шуғулланувчи самарали хўжалиklarини шакллантириш масалаларини тезкорлик билан ҳал этиш имконини беради. Интегратор – ўз зиммасига диспетчер, оператор, кичик наслчилик маркази, технолог функцияларини олувчи, фермерларга ўз ишларини қуришга имкон берувчи, фермер хўжалиklarидан олинган чорва молларини сотиш вазибаларини бажарадиган компаниядир. Фермерлар интегратор томонидан қўллаб-қувватланади. Интегратор фермерлардан кўплаб чорва молларини сотиб оладиган, унинг маҳсулотларига қизиқиш уйғотадиган марказий платформа (бозор)ни ташкил этади.

Ўрганишлар, чорвачилик кластерлари қишлоқ хўжалик кластерлари сингари уникал структурага эга бўлишини кўрсатади. Масалан, А.В. Андреев тадқиқотида Саратов вилояти (Россия) гўшт мажмуасида агросаноат кластерларини таркиби ва фаолияти ўрганилган[10]. У Саратов вилоятининг гўштчилик мажмуасида икки турдаги кластерни ажратиб кўрсатади: биринчиси, гўшт хомашёсини ишлаб чиқарувчилар кластери, иккинчиси, гўшт хомашёсини қайта ишлаш кластери.

Ўз навбатида, бу кластерларнинг ҳар бирининг шаклланиш структураси фарқланади. 1) гўшт хомашёсини ишлаб чиқарувчилар кластери чорвачиликнинг кичик тармоқлари ва тегишли ихтисослаштирилган корхоналари доирасида горизонтал ва вертикал интеграциянинг комбинацияси шаклида фаолият кўрсатади. У гўштчилик саноати, давлат органлари ва илмий муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик қилади; 2) вертикал-интеграциялашган ишлаб чиқаришнинг занжир шакли бўлиб, у йирик гўшт ишлаб чиқариш корхонаси атропоиди шакиллантирилган, қайсики унда ишлаб чиқариш жараёнлари босқичлари кластерни иқтисодий “ядро” (ўзаги)ни ташкил этади. Гўшт хомашёси ишлаб чиқарувчилар кластери таркибини иқтисодий ядросини йирик наслчилик хўжаликлари, ўрта ва кичик фермер хўжаликлари ташкил этади. Улар учун қорамоллар сотиб олиш минтақавий ҳокимият органлари томонидан амалга оширилади. Ўрганишлар, чорвачилик соҳасида микрокластер шаклидаги тузилмалар фаолияти йўлга қўйилганини кўрсатади. Масалан, бунга Россиянинг қишлоқ микрокластери, сут микрокластери ёки гўшт микрокластерларини мисол қилиб келтириш мумкин.

Илмий тадқиқотларда “қишлоқ микрокластери - аҳоли пункти ҳудудлари кенглиklarида бирлашган - уй хўжаликлари, томорқа эгалари, деҳқон, фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги корхоналари ва таълим муассасалари, улар билан ўзароалоқада бўлган маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органлари, бир-бирини тўлдирувчи

ва ўзаро ҳаракат қилувчи инфратузилма элементлари, рақобатбардош қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ёки ундан олинган маҳсулотларни қайта ишлаш ва сотиш субъектлари тизими” сифатида тавсифланади [11].

1-расм. Чорвачилик кластерини умумий таркиби. (Муаллифлар ишланмаси).

Ҳар қандай кластерлар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларининг сут ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш корхоналари бўйича ихтиёрий бирлашмалари бўлиб, улар онгли равишда ўзаро ҳамкорлик қиладилар, ушбу уюшма таркибига кирувчи барча ташкилотлар фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида рискларни ҳисобга олган ҳолда биргаликда қарорлар қабул қиладилар. Кластерлар ва интеграцион бирлашмалари таркибий бирлашуви ва ўзаро ҳамкорлик тамойилига кўра раҳбар ва интегратор (ғоялар етакчиси) ким эканлигига билан фарқ қилади. Интеграцион тузилмаларда у - марказлаштирилган интегратор бўлса, кластерларда бу ҳар қандай иштирокчиси бўлиши мумкин. Сабаби, кластер тузилмаларидаги корхоналар ҳамкорлик ва рақобат ўртасида мустақил равишда танловни амалга оширадилар.

Шу билан бирга, ҳар бир корхонани рақобат асосида ривожлантириш самарадорлиги нафақат кластер бирлашмасининг ҳар бир иштирокчисини, балки, умуман, муайян минтақанинг барча корхоналарининг ривожланиши, уларнинг рақобатбардошлиги ва тегишли тармоқлар, хусусан сут чорвачилигининг ривожланишига ёрдам беради. Интеграциялашган тузилмаларда эса барча корхоналар бош корхона фаолиятининг максимал самарадорлигини таъминлайди.

Демак, микрокластер, қишлоқ аҳоли пункти ҳудуди билан чегараланган иқтисодий тизими бўлиб [объект], у қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари, қишлоқ маъмурияти, инфратузилма ташкилотларини қамраб олади [атроф-муҳит], барқарор ривожланишга эришишга қаратилган мақсадли бизнес жараёнлари билан ўзаро боғланган [жараён], иқтисодий ва экологик жиҳатдан асосланган, ижтимоий йўналтирилган кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш ва рақоботни таъминлайдиган қишлоқ жойларини ривожлантириш, қишлоқ аҳолисининг турмуш даражаси ва сифатини ошириш мақсадида шакллантирилади [лойиҳа].

Кластерлаш нуқтаи назаридан - ишлаб чиқариш ҳажмининг барқарорлиги; ўсиш ва ривожланиш имкониятлари; инвестицияларнинг юқори суръатлари; бизнеснинг ижобий рентабеллиги; минтақавий ва халқаро бозорларга мўлжаллар; фаол инновацион фаолият каби шартларни ўзида мужассамлаштирган тармоқлар энг истиқболли ҳисобланади. Кластерлаш имкониятлари ва муаммоларини ўрганиш унинг имкониятларини дастлабки прогноз қилиш имконини беради. Муайян қишлоқ ҳудуди учун шакллантирилган микрокластерни иккита ташкилий-иқтисодий ва технологик жиҳатини ажратиш кўрсатиш мумкин.

Кластерлаш имкониятлари ва муаммоларини ўрганиш унинг имкониятларини дастлабки прогноз қилиш имконини беради.

Чорвачилик микрокластери иқтисодий манфаатларга асосланади, уни иштирокчиларнинг ўзаро манфаатларини ишлаб чиқаришнинг технологик занжирни аниқлашда яққол кўриш мумкин бўлади. Демак, шахсий томорқа ва деҳқон хўжаликлари қишлоқ хўжалиги корхоналарига асбоб-ускуналар, қишлоқ хўжалиги чиқиндиларини таклиф этиб ва унинг эвазига органик ўғитлар, электр энергиясини олишлари мумкин, бу эса, ўз навбатида, технологик занжирда олдин фойдаланилмаган ресурслардан фойдаланиш имконини беради ва шу билан бирга қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ёпиқ тизим шаклига келтиради. Микрокластернинг яна бир муҳим хусусияти: шакллантирилган технологик тизим, классик кластерлардан фарқли ўлароқ, биринчи кунлариданоқ фаолият кўрсатишни бошлайди.

Суъний интеллект (ChatGPT) тизимда мавзу доирасида ўрганишлар талқинида ҳам, “чорвачилик кластери ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, маҳсулот сифатини яхшилаш ва маҳсулот таннархини камайтириш мақсадида чорвачилик фермер ва деҳқон хўжаликлари, томорқа эгалари, сут-гўшт маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналарини бир занжирга бирлаштириш жараёнидир” деб қайд этилади. Шунингдек, чорвачиликни кластерлашнинг асосий муаммоларидан бири корхоналар ўртасидаги рақобатни пастлиги билан изоҳланади. Одатда чорвачиликда кўплаб йирик ва кичик корхоналар мавжуд бўлиб, улар турли хил ишлаб чиқариш усуллари ва турли манфаатларга эга бўлиши мумкин. Бундай шароитда корхоналар ўртасидаги ҳаракатлар бирлиги ва мувофиқлаштирилишига эришиш қийин, бу эса кластернинг самарасиз ишлашига олиб келиши мумкин.

Чорвачилик кластерининг муваффақиятли ишлаши учун сут ва гўшт маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари, наслчилик станциялари ва бошқаларда замонавий инфратузилма мавжуд бўлиши талаб этилади керак. Бироқ, чорвачилик корхоналари кўпинча жойлашган қишлоқ жойларида бундай инфратузилма ривожланмаганлиги кузатилади. Табиийки чорвачилик кластерларини истиқболда рақобатли ва самарали ривожланиши жуда кўплаб омилларга боғлиқ бўлади. Бундай омилларга чорва молларига озуқа захиралари, чорва моллари подасини таркиби ва ҳаракати ҳамда чорва молларини озиқлантириш рационали тузиш муаммоларини келтириб ўтиш мумкин.

Хулоса ва таклифлар. Чорвачилик тармоғининг самарали ривожланиши, бир томондан, катта капитал маблағлар сарфи билан, иккинчи томондан, сарфланган маблағларни секин ўзини оқлаши билан бошқа қишлоқ хўжалик тармоқларидан ажралиб туради. Шу боисдан истиқболда соҳанинг турли тармоқларини самарали ривожланиши инновацион ёндошувларни тақозо этади. Чорвачилик кластерлари гўшт-сут ва уларнинг қайта ишланган маҳсулотларининг ўсиш суръатларини ошириш, соҳани инновацион ривожланиш моделига ўтказиш бўйича иқтисодий сиёсатнинг самарали воситаси бўлади.

Қишлоқ хўжалик кластерлари сингари, чорвачилик кластери ҳам - маълум бир ҳудудда фаолият юритадиган, хўжалик-ишлаб чиқариш жараёнларининг ўзаробоғланган, ўзаро бир-бирини тўлдирувчи ва рақобатдош устунликларини таъминловчи интеграцияланган иштирокчилар гуруҳидан ташкил топади.

Моҳиятан “кластер” тушунчаси кўп маънога эга ва унинг ягона талқини мавжуд эмас. У категория сифатида қўлланиш соҳаларига кўра турлича талқин этилади, бироқ кластернинг асосий моҳияти муайян функцияларни бажариш учун айрим элементларни бир бутун (занжир)га бирлаштириш деган маънода ишлатилади [12]. Ўрганишлар, чорвачилик кластерини ҳам ягона талқини мавжуд эмаслигини кўрсатади. Бу ҳар бир чорвачилик кластери тузилмаларини уникаллиги изоҳланади.

Чорвачилик кластери ишлаб чиқариш ва иқтисодий жараён иштирокчиларини якуний гўшт-сут маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ихтисослашуви асосида ягона такрор ишлаб чиқаришнинг – "Ишлаб чиқариш – Хомашёни қайта ишлаш – Тайёр маҳсулотни сотиш- Истеъмол" циклида бирлашувига, рақоботли ва самарали фаолият кўрсатишга имкон беради.

Чорвачилик кластернинг ишлаб чиқаришни вертикал интеграцияси гўшт, сут маҳсулотлари ва уларни қайта ишланган маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг ёпиқ циклини яратиш асосида “даладан пештахтагача” концепциясини амалга оширишни назарда тутди. Шу муносабат билан чорвачилик кластерини турли тармоқлар (қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик ишлаб чиқарувчилари, гўшт-сут маҳсулотларни қайта ишлаш ва сақлаш корхоналари, логистика ва маркетинг компаниялари тизими, хизмат кўрсатиш соҳалари, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ишлари, илмий ва таълим муассалари, инфратузилмалар) интеграциялашган бирлашмасининг занжири сифатида ўрганилади.

Кластер ёндошувининг афзаликлари қуйидагиларда кўринади: қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик ишлаб чиқарувчилари учун - узоқ муддатли шартномалар тузиш ва ишлаб чиқариш рентабеллигини ошириш орқали тадбиркорлик таваккалчилигини камайтиришда; гўшт-сут маҳсулотларни қайта ишлаш корхоналари учун – ускуналарни ишлаш юқини ошириш ва маҳсулот таннархини пасайтиришда; аҳоли учун - гўшт ва сут маҳсулотлари сифати ва истеъмол ҳажмини оширишда, нархларни барқарорлаштиришда; давлат учун - бюджетга солиқ тушумларини ошишида.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Абдурашид Бозоров. Ўзбекистонда чорвачилик тармоғининг ривожланиш динамикаси. Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази "Иқтисодий шарҳ" журнали №4/ 2023. (<https://review.uz/oz/journals/view/4-2023>)
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги. Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати. 2022 йил январь-декабрь. Тошкент – 2023 й. 519 бет. <https://stat.uz/uz/?a=>
3. Воронин, Б. А. Кластеры в системе АПК: экономико-правовые аспекты: монография / Б. А. Воронин, Я. В. Воронина, С. Г. Головина [и др.]. – Екатеринбург: Издательство Уральского ГАУ, 2020. – 168 с.
4. Ўзбекистон Республикасида чорвачилик соҳаси ва унинг тармоқларини ривожлантириш бўйича 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган ДАСТУР. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги ПҚ-120-сон [қарорига](https://lex.uz/docs/5858728) 1-ИЛОВА. <https://lex.uz/docs/5858728>
5. Khamrakul Urdushev, Majid Mavlyanov, Sirojiddin Eshankulov. (2020). ISSUES OF CLUSTERING AGRICULTURE IN UZBEKISTAN. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. (Double Blind Refereed & Peer Reviewed Journal). ISSN: 2249-7137 Vol. 10, Issue 10, October 2020. Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13. DOI: 10.5958/2249-7137.2020.01261.6. 1180-1192 pp. <https://saarj.com>. <https://saarj.com/wp-content/uploads/ACADEMICIA-OCTOBER-2020-FULL-JOURNAL.pdf>
6. Урдушев, Х., Мавлянов, М., Эшанкулов, С. и Розиева, Г. (2023) «АГРОКЛАСТЕРЫ И МЕСТО ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИХ РАЗВИТИЕ», *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences*, 3(6), сс. 115–125. doi: 10.47390/SP1342V3I6Y2023N15
7. Хамракул Урдушев, Маджид Мавлянов, Сирожиддин Эшанкулов. Кластерлар қишлоқ хўжалиги ва чорвачиликда хўжалик юритиш фаолиятини замонавий усуллари сифатида. “Ўзбекистонда ақлли қишлоқ хўжалигини жорий этишнинг назарий ва амалий асослари” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция” материаллари

- тўплами. 2023 йил, 12-13 май. Volume 4 | SamTSAU Conference|2023. 345-353 б. <https://cyberleninka.ru/article/n/klasterlar-ishlo-h-zhaligi-va-chorvachilikda-h-zhalik-yuritish-faoliyatini-zamonaviy-usullari-sifatida/viewer>
8. <https://regulation.gov.uz/uz/d/31238> Агросаноат кластерлари мақоми ва уларнинг фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида
 9. Мавлянов М. Чорвачилик кластерларини шакллантириш ва такомиллаштириш масалалари. “Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш, фан ва таълимнинг интеграциясига инновацион технологияларни тадбиқ этишда халқаро фермерларнинг роли” мавзусидаги халқаро илмий анжуман мақолалари тўплами (2020 йил 25-26 сентябрь) 1-қисм. – Наманган, 2020. – 229-235 б.
 10. Андреев А.В. Формирование агропромышленных кластеров в мясном подкомплексе на уровне региона. <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-agropromyshlennyh-klasterov-v-myasnom-podkomplekse-na-urovne-regiona>
 11. Долгова И.М., Александрова Н.Р. формирование и развитие микрокластеров как основа инновационного развития сельского хозяйства. [Российский электронный научный журнал](https://journal.bsau.ru/directions/08-00-00-economic-sciences/293/). Сетевое издание (ISSN 2308-9644). <https://journal.bsau.ru/directions/08-00-00-economic-sciences/293/>
 12. Урдушев Х., Эшанкулов С. (2020). Мева сабзавотчилик кластерларни шакллантириш босқичлари ва ривожланиш истиқболлари. "Илм-фан ва инновацион ривожланиш" журнали. № 4., 2020. 89-101 б. ISSN 2181-9637. <https://slib.uz/ru/edition/view?id=1242>
 13. Khamrakul Urdushev; Khudaynazar Yunusov; Sirojiddin Eshankulov. (2021). Analysis of the Current State of the Economy of Fruit and Vegetable Clusters in Uzbekistan. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding (IJMMU). ISSN 2364 - 5369. Volume 8, Issue 5, May, 2021. Hamburg, Germany Pages: 321 - 329. <https://ijmmu.com/index.php/ijmmu/article/view/2673>
 14. Урдушев Х., Эшанкулов С., Мавлянов М.Т. (2022). Кластерлар интеграциялашган тузилма сифатида. Veterinariya va chorvachilikda innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarish va joriy etishning istiqboldagi vazifalari” nomli xalqaro ilmiyamaliy konferensiyasi materiallari. Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti, 2022yil. <https://sciencebox.uz/index.php/tibbiyot/article/view/4801/4328>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).